

ЦИГАНИ У СРПСКОМ НАРОДНОМ ВЕРОВАЊУ И ПРИПОВЕДАЊУ

Срби се опходе према Циганима доста човечно. Ако су и Цигани душу носе, рекну Срби бранећи Цигане. Они им удељују милостињу, јер их је проклео Бог да просе. У обичном опхођењу неће чак ни Циганима да их зову већ *мајсторима*, а Циганке *мајсторицама*, чиме као хоће да их карактеришу као људе од реда и заната. Понекад и ортакују с Циганима у куповини и продаји стоке. Али при свем овом Србин Циганина вечито држи за нижег од себе, сматра га за нечистог и недостојног да живи животом којим Срби живе и да се користи свима српским правима.

Никад Србин неће јести хлеба, што га је месила Циганка, нити јела што га је она кувала. Никад неће пити воде из суда из кога је Циганин пре тога пио, јер су Цигани погани. Пре ће Србин пити из суда из кога је локало псето, но из кога је пио Циганин. Отуда скоро и нема случаја да се Србин оженио Циганком, или да је за Циганина пошла Српкиња. О изузетцима се говори као о каквој чуду. Због тога и Цигани пазе те никад неће ни покушати да падну у грешку да Србина опогане. Кад Циганин пије или једе из извесног суда у српској кући, тај се суд после најмарљивије опере. Ако у Срба раде Цигани у пољу или у кући, никад не седају да једу заједно, већ се увек Цигани издвајају, те једу и пију обашка, из других судова.

Кад Циганин дође у српску сеоску кућу не може сести где хоће, већ се његово место зна, то је *завала*, где седају и просјаци и сироте кад дођу ради прошње¹.

Цигани су, веле Срби, погани не само с тога што нису крштени, већ и стога што им душа

смрди. Негде опет кажу да је Циганин поган јер му је месо кисело, па због тога и смрди².

Турци су Цигане вечито сматрали као нечисте, због тога су их, ма да су једне вере, увек презирали и искључивали од себе у верском погледу. И Срби их исто тако сматрају. У свету има седамдесет и седам и по вера Цигани су оно пола вере, кажу и Срби исто онако као и Цигани³. Цигани су никаква вера, веле још Срби. С тога прости народ никако и не одобрава да Цигани прелазе у православље. Циганин је проклет да буде Циганин, он не може никад бити као ми! Зар Циганин да уђе у цркву и да узима причешће? То је грех! Кад је пак 1892. год. изишла наредба да се Цигани покрштавају и кад су се многи и крстили, народ је говорио да то неће изаћи на добро, јер да је Бог хтео да и Цигани иду у цркву и узимају причешће, он их не би ни створио Циганима већ Србима! Баш некако у то време поче пропадање винограда у Србији од филоксере, те је то народ протумачио као Божје проклетство, што је поганим Циганима дато причешће⁴.

² У Турака се каже: *Циганин је кисела меса* (Фараон'н екши ети) за то и смрди.

³ Турци кажу: *Фараон јетмиш једи милетен дишари д'р*. (Цигани су изван седамдесет и седам народа). Minas Tcherez забележио је за Турке да *«ils disent que le globe est habité par soixante-douze nations et demie (yetmisch iki boutchouk millet), et que les Tziganes forment cette fraction»*. (Congrès International des Traditions Populaires, 1900, стр. 31—32.).

⁴ 1848. г. за време мађарске буне ишли су против Мађара поред Срба из Србије и Цигани. Цигане је предводио њихов карачлија Таса Ивановић. Прича се да су се Срби у Јагодини полазећи у бој причестили. Цигани, видећи да се Срби причешћују, а мислећи да причешће чува у боју, замоле Тасу да им одобри да се и они причесте: И ми смо људи, говорили су Цигани, и ми душу носимо, биће добро да се причестимо. Таса је пак држао да би обесветио причешће кад би га дао Циганима. Не могавши да им не испуни бар привидно жељу он им рекне да ће им дати причешћа. Наструже пун ђувеч рена па у њега наспе јакога ћешим сирћета и измеша, за тим нареди да му улази један по један Циганин. Чим који Циганин уђе он му рекне да зине па му пуну велику кашику рена стрпа у уста и нареди

¹ М. Ђ. Милићевић вели: У сеоској кући место откуда се налажу дрва на ватру зове се *преклад или завала*. Место пак на супрот завали зове се *прочеље*. Прочеље је најодличније место у кући, ту обично седа домаћин или одличан гост. За завалу седају: просјаци, сироте и Цигани. (Кнежевина Србија, стр. 412).

Епископ Тимочки Госнодин Мелентије пише ми да се у старом Књажевачком округу Срби клоне и покрштених Цигана „јер због своје простоте многи Срби хришћани не могу да појме, да су бивши безверци Цигани примањем хришћанства постали чисти пред Богом и светом црквом. У осталом на ову одвратност и туђење побуђује их и то, што има доста Цигана хришћана који још не могу да се отресу својих старих циганских навика и што су нечисти“.

И Власи у Србији своје крштене Цигане сматрају као погане.

Сматрајући Цигане као нешто ниже Срби при болестима кад бају, завршују бајање са речима: Нама живот и здравље, а у Цигане болештина и тролетница! Исто тако с пролећа кад Србин окуси први плод од нечега рекне: На живот и на здравље у Цигане болештина!⁵

Цигани се сматрају и као страшило, те њима Срби плаше децу. Кад деца плачу или су немирна рекне им се: Сад ћу звати Циганина или Циганку, да вас мете у торбу и да вас носи.

За Цигане кажу Срби да немају слезине, због тога су брзи и лаки.

Кад се Циганин мери никад не може изнети тачно извештај број ока, већ увек мора бити тежак преко оке: или пола оке или литру. Н. пр. Циганин не може бити тежак тачно 50, или 51, или 52 оке већ увек мора бити преко тога нешто тежи или нешто лакши, тек тачно на цео број не може доћи.

Циганче може ићи и босо по снегу, па да му не буде хладно, јер му, веле Срби, чим се роди мати намаже ноге гушчом машћу, те му ноге не зебу исто онако као ни гуски.

Кад српско дете не може за дуго да проговори, његови родитељи треба да украду хлеба или друго што из циганске торбе Циганке која проси и да даду детету да поједе, па ће брзо проговорити, јер Цигани брзо и много говоре.⁶

Кад дете не може за дуго да проходи онда га ваља провући испод циганске батине, па ће проходити.

Поред овога Срби верују да Цигани доносе и срећу:

Кад неко изјутра или иначе полазећи на пут или на какав посао сретне Цигане, нарочито

му да прогута, и истера га напоље. И Циганин са пуним очима крупних суза излази напоље. Остали Цигани који чекају на ред питају га: *Љаљом ли гудло?* (Јеси ли узео слатко?) — *Љаљом иа прељаљом, кураволе кодинђале!* (Узео сам и преузео.....), одговара Циганин.

⁵ Арнаути завршавају приповетке своје обично каквом жељом или другим чим сличним (Види *Les formules dans les contes* од René Basset-а у *Revue des trad. populaires* за 1902. г. св. за новембар стр. 536. Но ја знам да Арнаути имају изреку и: *Прола 'нитуи екџа 'ндр Мађуи* (Прича у кучини, несрећа у Цигане), којом завршавају многе своје приповетке.

⁶ М. Ђ. Милићевић, живот Срба сељака, Српски Етногр. Збор. књ. I, стр. 197. — О овоме сам слушао на много места у Србији. У Нишу сам слушао да и Турци кад хоће да су им деца разговорна и речита украду из циганске торбе мало хлеба и тиме дете први пут захране.

Циганку са пуном торбом, верује се да ће му пут бити срећан.⁷

Ако дућанцији, нарочито у понедељак, Циганин прави сефте, биће среће целога дана или целе недеље.

Ако ловац позазећи у лов сретне Циганина, верује се, да ће у лову бити среће.

Ако је Србин рад да запати добре коње, ваља да обљуби Циганку, па ће му коњи бити напредни и здрави као год и у Цигана џамбаса.

Сем овога ја имам још из народа прилично забележених казивања о Циганима, која овде износим.

Кад Срби хоће да дирају Цигане или да их исмевају или карактеришу рекну: Циганско је царство трајало свега три дана. Првога је дана цигански цар пројахао мајку кроз варош, другога је обесио оца, а трећега дана су га Цигани збацили. Због овога се за ствар која мало траје рекне: Троје као Циганско царство.

У селу Ратајима, у срезу жупском прича се да су Чивути, кад су хтели да распну Христа узели пет ексера, па му у обе руке и у обе ноге забили по један. Пети ексер хтели су да му забоду у пунак, али се ту деси Циганин, који украде тај ексер Кад то виде Христос благослови да буде и лопова у свету, те тако постаде од Циганина први лопов. У Дебру се верује да је јабучица постала од једног ексера („брут“) што га је Циганин начинио за Христа па прогутао. Кад су Циганину поручили да за Христа направи, ексере, он направи један више, па пошто га није могао на друго место да сакрије, он га прогута, али му се задржи у грлу и од тога постаде код људи јабучица.⁸

Цигани су врло плашљиви, због тога се за плашљивца рекне: Плашљив као Циганин! У Брању сам забележио ову причу која карактерише циганску плашљивост: Позваљи Циганина да донесе у тестији воде. Он узме тестију, метне је на раме и пође чесми. Како је тада дувао ветар, то грлић од тестије почне од ветра учати. Циганин помисли да то за њим вук урличе, па од страха паде мртав.

⁷ У селу Врбници (у Окр. Крушевачком) каже се да је Циганина срести из јутра срећа, јер он мисли увек само за један дан да му буде добро. У Окр. Пожаревачком се верује да је Циганина добро срести из јутра, јер је он срећа. Он жели да цео свет има доста, па ће и њему бити доста. У Свилајинцу кажу: Циганку је добро срести из јутра, јер она мисли само о томе како ће јој бити пуна торба.

⁸ Српске народне умотворине, обичаји и веровања из Дебра и околине од М. Вељића (Братство, књ. IX и X, стр. 443.) Minas Tchegaz казује, како се на истоку прича, да су Евреји, поручивши у Цигана четири ексера ради распећа Христа, Цигани начинили пет, и да је пет који је Христу забоден у срце причинио толико бола да је Христос проклео Цигане и осудио их да проводе скитнички и бедни живот. (*Congrès International des Traditions Populaires*, 1900., стр. 31.). Види и српску пословицу: „Божа ти вјера, ако бих и крао, поштенији бих био човек него Циганин“ (В. С. Караџић, Српске нар. пословице, 1900, стр. 459.).

Једна приповетка из Власотинца казује да су Цигани на овај начин постали плашљиви: Договоре се Цигани да ухвате ђавола. Тога ради састану се неколицина, па и ако су били црни, још се више нагараве да су изгледали као ђаволи. За тим узму један гоч (бубањ) па дођу испод воденице где излазе ђаволи. Ту се договоре да један од њих лупа у гоч, остали да играју, па чим ђаво дође на игру да му један украде капу и да побегне.⁹ Гочобија почне лупати у гоч, а Цигани почну играти. Син ђаволског цара беше изашао у шетњу, па гад чу гоч и виде да Цигани играју он помисли, да то ђаволи играју, те замоли оца да га пусти да мало поигра. Отац га не пусти, али он отидне сам. Али чим се ухвати да игра међу Циганима, један му Циганин зграби капу и побегне воденичару. Воденичар му за капу даде коња, а капу метне под доњи воденични камен, те је ђаво морао остати да служи у воденичара. Воденичар га је терао да иде у дрва али по мало да товари на кола. Ђаво отидне у шуму, па натовари мало дрва и позове све ђаволе да се возе на колима. Ђаволи се попну на кола, те је воловима било тако тешко да су били мртви уморни. Кад воденичар виде тако уморне волове рекне му да још мање дрва товари. Ђаво је још мање товарио, али су се ђаволи пели у кола, и воловима је опет било врло тешко. Тада воденичар рекне ђаволу да више товари. Ђаво натовари толико много дрва да волови нису могли кренути. Тада позове он све своје другове ђаволе, те су кола гурали и волови дођу одморни кући. Видећи то воденичар рече да увек по толико товари. — После неког времена ожени се воденичар. На дан свадбе замоли га слуга да му да капу, да се и он мало провесели, а ако се боји да ће побећи нека сва врата добро затвори, а кључеве нека метне испод воденичног камена. Воденичар пристане, затвори сва врата и да му капу. Ђаво почне играти, па од једном јурне кроз оцак и побегне својој кући. Цигане пак што су му капу украли све помори. Од тога доба су Цигани у свему плашљиви, јер се боје да ђаво и даље не тера освету.

Друга једна народна приповетка казује циганску досетљивост: Сахрањивали хришћани мртваца, па после сахране поставе поред гроба

⁹ И међу Србима и међу Циганима се верује да је сва ђаволова снага у капи, и да се без ње не сме вратити кући.

софру да једу за душу покојникову. Прође поред гробља гладни Циганин па упита: хоће ли дати и њему да једе мало мртвоме за душу. Даћемо ти, одговоре они, али по нашем обичају мора сваки ко на гробу једе очитати умрломе за душу по једну молитву. Циганин, и ако није знао никакве молитве, пристане, отидне на гроб и рекне: О мртви, нити сте ви ради ту лежати, нити сам ја рад над вама се драти, али нема ничега цабе.

Циганску равнодушност казује ова прича. Некаквоме Циганину јаве да му се отац удавио у реци. — А је ли могао заћи реку, а да је не гази упита Циганин? — Могао је, одговорише му, али би му тада ваљало дуго путовати. — А је ли могао за годину обићи? — Могао је. — Онда није ни штета што се удавио, кад је тако журио. Боље би било да је ишао полако па би стигао, но овако што је журио па се удавио.

Друга једна прича такође казује немарност циганску: Купио Циганин овцу да од ње запати стадо, па је везао у ковачници за наковањ, принео јој сламну прскалицу за храну, а за пиће јој оставио ону барицу из које прска воде у ватру, и отишао у кафану. Кад после неколико дана дође у ковачницу нађе овцу мртву. Видећи то рекне: Где је тор, ту је мор!

Како Циганин уме да нагрди, кад се према њему зло поступа, а како да похвали добро опхођење, казује ова прича, коју сам забележио у Алексинцу: Ишао владика по својој епархији па сретне Циганина и рекне му: Помози Бог *гаде!* — Бог ти помогао *сраде*, одговори Циганин. — После неког времена врати се владика и сретне истог Циганина па му рекне: Помози Бог *мајсторе!* — Бог ти помогао *пресејатаја владичице*, одговори Циганин¹⁰.

¹⁰ Сем овога има у Срба још врло много народних приповедака које се односе на Цигане. У свима се износи или њихово лукавство, или досетљивост, или леност или веселост и безбрижност или им се истиче друга каква особина. Примера ради наводим из *Српских народних приповедака* које је скупио Вук С. Караџић оне под бр. 14., 34., 36. и 41. шаливих прича; *Српских нар. приповедака* Вука Врчевића оне под бр. 78., 79., 80., 81., 82., 83., 84., 85., 86., 87., 88., 89., 90., 91., 106., 107., 192., 200., 214., 229., 276., 286., 304., 307., које се све на Цигане односе; даље из *Српских народних умотворина* из разних српских крајева скупио Никола С. Кукић (Загреб 1898.) на стр. 85.; за тим из стотине шаливих прича из српског народног живота у Херцег Босни скупио Лука Грђић Бјелокосић (Мостар 1902.) на стр. 31., 65., 74., 77., 91., 97., 99. итд. итд.

Н. Н.

